

Verstaanbaarheid als interactioneel en contextgebonden fenomeen

Een stand van zaken in het onderzoek naar het Nederlands als tweede taal

Ellen Simon

Universiteit Gent

ellen.simon@ugent.be

Chloé Lybaert

Universiteit Gent

chloe.lybaert@ugent.be

Abstract

As a result of growing mobility and migration flows, the number of non-native speakers of Dutch in Belgium and the Netherlands have gradually increased over the past decades and so have the number of people enrolled in Dutch as a Second Language education. While there is huge variation in the profiles of these non-native speakers, they almost exclusively have in common that their Dutch sounds, in some way and at some stage, accented. In line with worldwide trends in foreign language teaching, the pronunciation goal in Dutch as a Second Language education has shifted from native-like to intelligible. Indeed, the notion of intelligibility has become prominent in language teaching and assessment. In this paper, we discuss the complexity of this notion and set it off against related terms like ‘comprehensibility’ and ‘foreign accent’. Through a literature review, we argue that intelligibility is an interactional and context-sensitive phenomenon: it is as much a responsibility of the speaker as it is of the listener or conversational partner(s) in general, whose attitudes will have an impact on the intelligibility and thus on the conversational flow and communicative success. After reviewing literature on the intelligibility of Dutch as a Second Language, we end by formulating some promising lines for future research.

Keywords: intelligibility, comprehensibility, foreign accent, Dutch as a Second Language, attitudes

1. Inleiding

Zoals in veel westerse landen hebben processen van globalisering en internationale migratie de voorbije decennia geleid tot een toename van diversiteit in de bevolking van Vlaanderen en Nederland. Uit cijfers van het Belgische statistiekbureau Statbel blijkt dat 23,5% van de inwoners van Vlaanderen anno 2020 een (deels) buitenlandse achtergrond had.¹ Heel gelijkaardige cijfers zien we voor Nederland, waar volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek 24,25% in 2020 een migratieachtergrond had.² Die diversiteit aan inwoners brengt automatisch talige diversiteit mee, ook *binnen* het Nederlands: het Nederlands wordt immers ook gesproken door inwoners van Vlaanderen en Nederland die tweetalig opgevoed zijn of die een andere thuistaal dan het Nederlands hebben en dus het Nederlands als tweede of vreemde taal geleerd hebben. De groep van tweedetaalsprekers wordt bovendien ook steeds groter: voor Vlaanderen blijkt dat bijvoorbeeld uit het aantal inschrijvingen aan opleidingen Nederlands als tweede taal. Dat inschrijvingscijfer is tussen 2010 en 2017 met meer dan 27% gestegen (VMIM 2018: 239-240). Veel Vlamingen en Nederlanders komen bijgevolg in hun dagelijkse leven – in meerdere of mindere mate – in contact met anderstalige sprekers van het Nederlands voor wie het Nederlands een veelgebruikte omgangstaal is.

Een profielbeschrijving geven van dé prototypische anderstalige spreker van het Nederlands is echter niet mogelijk. We zien variatie op verschillende vlakken, zowel in de sociale achtergrond van de sprekers als in het niveau waarop ze het Nederlands beheersen en de manier waarop ze het verworven hebben. Zo zit er bijvoorbeeld verschil in de leeftijd waarop iemand Nederlands heeft geleerd: als peuter of kleuter, als leerling in de lagere of secundaire school of als volwassene. Daarnaast heeft de ene persoon Nederlands geleerd via een gestructureerd trainingsprogramma (bijvoorbeeld in Onthaalklassen voor Anderstalige Nieuwkomers (OKAN), lessen Nederlands als tweede taal (NT2) binnen het Nederlandse taalgebied of Nederlands als vreemde taal (NVT) erbuiten), terwijl de andere zonder expliciete instructie het Nederlands heeft verworven (bijvoorbeeld informeel op de werkvloer). We zien ook verschillen in talige achtergrond van de

1 Van die 23,5% heeft 9,3% niet de Belgische nationaliteit, 6,9% heeft de Belgische nationaliteit (maar een of twee ouders met een buitenlandse nationaliteit) en 7,2% heeft naast de Belgische nationaliteit nog een andere nationaliteit (zie <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/herkomst>, geraadpleegd op 26.2.2021).

2 <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37325>, geraadpleegd op 1.2.2021.

sprekers, onder meer in moedertaal en eventuele kennis van andere talen. De ene anderstalige spreker beheerst het Nederlands bovendien bijna op moedertaalniveau, terwijl de andere een lager niveau behaalt binnen het Europees Referentiekader voor moderne vreemde talen, dat gebruikt wordt om taalvaardigheidsniveaus te beschrijven en te evalueren (ERK, Council of Europe, 2020). Die variatie in profielen leidt tot heel uiteenlopende varianten en spreekstijlen van het Nederlands: welk profiel de anderstalige spreker ook heeft, in veel gevallen zal zijn of haar gesproken Nederlands immers afwijken van wat de klassieke ‘moedertaalspreker’ produceert of verwacht te horen bij een gesprekspartner. De belangrijkste oorzaak daarvan is dat de structuren van het Nederlands (bijvoorbeeld fonologie en syntaxis) onvolledig zijn verworven en dat de moedertaal of thuistaal van de anderstalige spreker doorschemert in het Nederlands. De aanwezigheid van grote groepen sprekers met een anderstalige achtergrond leidt op die manier tot een extra laag in de sociolinguïstische ruimte, zowel in productie als perceptie, en die vormt een interessant onderzoeksterrein voor de Nederlandse taalkunde.

In deze bijdrage staan we stil bij de verstaanbaarheid van het Nederlands van anderstalige sprekers, en welke factoren daarbij een rol spelen. Verstaanbaarheid is namelijk cruciaal bij elke vorm van mondelinge communicatie: wanneer gesprekspartners elkaar niet of niet goed verstaan, wordt de communicatie sterk vertraagd of zelfs verhinderd. In paragraaf 2 bespreken we uitspraakdoelen in het Nederlands als tweede taal: in navolging van de Angelsaksische wereld is daarbij een evolutie merkbaar waarbij het ‘einddoel’ voor een taalleerder niet zozeer spraak zonder hoorbaar anderstalig accent is, maar veeleer verstaanbare spraak. In paragraaf 3 gaan we vervolgens in op de concepten ‘verstaanbaarheid’, ‘begrijpelijkheid’, ‘accent’ en ‘vlotheid’. Het zijn concepten die onderling sterk verbonden zijn, maar toch in zekere zin van elkaar afwijken. Specifiek met betrekking tot verstaanbaarheid en begrijpelijkheid hebben we het in paragraaf 4 over de rol die de spreker, de context en de luisteraar daarbij spelen. De oorzaak van eventuele verstaanbaarheidsproblemen wordt namelijk vaak ten onrechte uitsluitend bij de spreker gelegd. In paragraaf 5 en 6 staan we stil bij het bestaande onderzoek naar verstaanbaarheid in het Nederlands als tweede taal en bij belangrijke pistes voor vervolgonderzoek. In paragraaf 7 bespreken we tot slot kort de overige bijdragen in dit themanummer.

2. Van accentloos naar verstaanbaar: over uitspraakdoelen in het Nederlands als tweede taal

Met de opmars van het Engels als lingua franca werd het concept van ‘de moedertaalspreker’ vanuit de Angelsaksische wereld in vraag gesteld (zie Lowe 2020 voor een uitgebreide discussie). De term ‘moedertaal’ verwijst oorspronkelijk naar de eerste taal die een persoon leert spreken, waarbij er wordt aangenomen dat sprekers één moedertaal hebben, waarvan ze onbewust de regels kennen, die ze kunnen gebruiken in een reeks sociale contexten en waarin ze zich vloeiend kunnen uitdrukken (Cook 1999: 186). Die omschrijving van het concept ‘moedertaal’ is echter vrij restrictief: is wie bijvoorbeeld in Londen opgroeit met Hindi als enige thuistaal, maar omgeven is door het Engels vanaf kleuterschoolleeftijd een moedertaalspreker van het Engels of niet? En wie in India opgroeit met Hindi en (Indisch) Engels als thuistalen, is die een moedertaalspreker van het Engels? En wat met iemand die in Nederland opgroeit met het Nederlands als thuistaal, maar professioneel volledig in het Engels functioneert? De klassieke tweedeling tussen ‘moedertaalsprekers’ en ‘niet-moedertaalsprekers’ is dus in veel contexten niet houdbaar. Daarom stelt Davies (2013) dat in de toegepaste taalkunde niet zozeer sprake is van een tweedeling, maar veeleer van een *continuüm* van moedertalig naar niet-moedertalig. Hij suggereert de term ‘native user’ voor wie niet met een taal is opgegroeid maar de taal wel dagelijks voor professionele en privédoeleinden gebruikt. Het debat over de definitie van moedertaalspreker hangt ook samen met de discussie over wie de taal toebehoort: waarom zou het Engels meer toebehoren aan zogenaamde moedertaalsprekers, als ook zoveel anderen dagelijks Engels spreken, in verschillende varianten en met verschillende accenten?

Dit soort van nuancering is ook terug te vinden in de manier waarop taalkundigen naar tweedetaalverwerving kijken: intertalen – de taalsystemen die leerders ontwikkelen en die typisch elementen van de eerste en de tweede taal bevatten – worden in toenemende mate opgevat als volwaardige, zich ontwikkelende taalsystemen en steeds minder bekeken vanuit een deficietperspectief, waarbij de focus vooral ligt op hoe onvolkomen intertalen zijn en hoe ‘fouten’ zo snel mogelijk kunnen worden weggewerkt.

We zien ook een impact van het moedertaaldebate op vreemdetalendidactiek en -evaluatie, met een verschuiving in uitspraakdoelen in het uitspraakonderwijs: waar een moedertalige uitspraak lang als hoogste doel werd gesteld, staat verstaanbaarheid nu centraal. Het idee om verstaanbaarheid als uitgangspunt te nemen in de formulering van uitspraakdoelen hoort thuis binnen een pedagogische benadering waarin communicatie centraal

staat: enkel die aspecten van de intertaal moeten worden weggewerkt die de verstaanbaarheid in de weg staan. Zo zien we dat er in de schaal ‘fonologische beheersing’ binnen het ERK bij uitspraak een sterke nadruk ligt op verstaanbaarheid: “Verstaanbaarheid was een essentiële factor voor het onderscheid tussen de niveaus. De nadruk ligt op hoeveel inspanning er van de gesprekspartner vereist is om de boodschap van de spreker te ontcijferen” (ERK, Supplement met nieuwe descriptoren 2020: 134). Op niveau A1, bijvoorbeeld, kan “de uitspraak van een zeer beperkt repertoire van aangeleerde woorden en frasen” worden verstaan “met enige inspanning van gesprekspartners die gewend zijn aan het omgaan met sprekers van de betreffende taalgroep”, op niveau A2 is de uitspraak “meestal duidelijk genoeg om te worden verstaan” en op niveau B2 heeft het anderstalig accent “weinig of geen effect op de verstaanbaarheid”. Zoals Beinhoff (2014) opmerkt, vermeldt de schaal voor fonologische beheersing in het ERK enkel productie; verwijzingen naar perceptieve fonologische vaardigheden ontbreken.

Hoewel de focus op verstaanbaarheid als uitspraakdoel een logisch gevolg is van het in twijfel trekken van de validiteit van het begrip ‘moedertaal-spreker’ in een context van toenemende meertaligheid en mobiliteit, zijn een aantal kanttekeningen op hun plaats met betrekking tot het concept verstaanbaarheid enerzijds (1 en 2) en de focus op verstaanbaarheid als uitspraakdoel anderzijds (3).

- (1) Ten eerste is verstaanbaarheid een moeilijk te definiëren begrip, dat door onderzoekers op verschillende manieren wordt ingevuld (Kang et al. 2018). Zo wordt in de Engelstalige literatuur een onderscheid gemaakt tussen ‘verstaanbaarheid’ (*intelligibility*) en ‘begrijpelijkheid’ (*comprehensibility*), waarbij verstaanbaarheid verwijst naar de mate waarin uitingen daadwerkelijk verstaan worden door de luisteraar en begrijpelijkheid naar hoe hoog verstaanbaarheid wordt *ingeschat* door luisteraars. Op de precieze invulling van die begrippen en de manier van operationaliseren, komen we terug in paragraaf 3.
- (2) Ten tweede is verstaanbaarheid een complex construct: of spraak verstaanbaar is of niet, hangt af van een groot aantal factoren, die niet alleen betrekking hebben op de spreker, maar ook op de context en – even cruciaal – de luisteraar. Zo zal het algemene taalvaardigheidsniveau van de spreker, maar ook de relatie tussen de moedertaal en de doeltaal een invloed hebben op de verstaanbaarheid (zie 4.1 voor een bespreking). De luisteraar kwam ook al aan bod in de descriptor voor A1, waaruit blijkt dat vertrouwdheid van de luisteraar met bepaalde anderstalige accenten de verstaanbaarheid positief beïnvloedt. Het

belang van de luisteraar en de context wordt verder besproken in paragrafen 4.2 en 4.3.

- (3) Tot slot maken we een kanttekening bij de focus op verstaanbaarheid als uitspraakdoel in een didactische context. Pennington (1998) argumenteert dat achter de keuze om een verstaanbare in plaats van moedertalige uitspraak voor te stellen of op te leggen als uitspraakdoel, een vorm van politieke correctheid schuilgaat die zowel sociaal als professioneel nadelig kan zijn voor de leerder. Anderstalige spraak met een sterk of mild accent kan bij sommige luisteraars namelijk op negatieve attitudes rekenen (zie ook Hendriks et al. in dit volume). Het verklaart ook het blijvende succes van zogenaamde *accent reduction programmes* (vroeger *accent eradication programmes* genoemd) voor anderstalige sprekers in de Verenigde Staten, waarbij een moedertalige uitspraak gepromoot wordt als hefboom tot professioneel succes (zie Derwing, Fraser, Kang & Thomson 2014 voor een kritische discussie over dit soort programma's).

3. Verstaanbaarheid, begrijpelijkheid, accent en vlotheid

In vroegere studies werden concepten als 'vreemd accent', 'verstaanbaarheid' en 'begrijpelijkheid' wel eens door elkaar gebruikt en nam men impliciet een negatieve correlatie aan: hoe sterker het vreemd accent, hoe minder verstaanbaar en begrijpelijk iemand zou zijn. Munro & Derwing (1995a&b) toonden aan dat dat niet noodzakelijk zo hoeft te zijn, en leverden bewijs voor de validiteit van anderstalig accent (*foreign accent*), verstaanbaarheid (*intelligibility*) en gepercipieerde begrijpelijkheid (*comprehensibility*) als onderling verbonden, maar afzonderlijke constructen. Omdat onderzoek naar verstaanbaarheid en uitspraak vaak rond die drie constructen draait en er in de overige bijdragen in dit themanummer ook naar verwezen wordt, bespreken we hier kort hoe ze gedefinieerd en geoperationaliseerd kunnen worden.

Een eerste concept is dat van 'vreemd accent', een vertaling van het Engelse 'foreign accent'. Munro & Derwing (1995b: 289) definiëren spraak met een 'vreemd accent' vereenvoudigd als "non-pathological speech that differs in some noticeable respects from native speaker pronunciation norms". Enkele jaren later plaatst Munro (2008) echter zelf een kanttekening bij die definitie: hij wijst erop dat er geen algemeen aanvaarde, eenduidige definitie is van de term 'foreign accent', omdat een dergelijke definitie onlosmakelijk verbonden is met wat de luisteraar als norm beschouwt

(zie ook onze opmerkingen over het concept ‘moedertaal’ in paragraaf 2 hierboven). Wat wel vaststaat, is dat vreemd accent onlosmakelijk verbonden is met taalperceptie, en slechts kan bestaan bij de gratie van een luisteraar: een vreemd accent kan slechts als dusdanig worden beschouwd, als een luisteraar de spraak van een tweedetaalspreker ook zo ervaart. Hoewel ook recente studies de term ‘vreemd accent’ nog gebruiken (zie bijvoorbeeld Baquiran & Nicoladis 2020; Pérez-Ramón, Cooke & García Lecumberri 2020), verkiezen wij de term ‘anderstalig accent’. De term ‘vreemd’ kan namelijk negatieve connotaties hebben. Bovendien is de term niet altijd even correct of gepast: ook anderstalige accenten kunnen namelijk vertrouwd klinken voor een luisteraar, en in dat geval is ‘vreemd’ een minder goed gekozen term.

Ook over de definitie van het tweede begrip, ‘verstaanbaarheid’, bestaat geen consensus (Kang et al. 2018: 115). Munro & Derwing (1995a: 289) definiëren verstaanbaarheid (*intelligibility*) als “the extent to which the speaker’s intended utterance is actually understood by a listener”. Een gelijkaardige, maar meer op cognitieve processen gerichte definitie vinden we bij Gooskens et al. (2010: 1022), die verstaanbaarheid omschrijven als “the ensemble of properties that allow a native listener of the language to correctly recognize the linguistic units (such as phonemes, syllables, morphemes and words) in the order that they were produced by the speaker of the utterance”. Een belangrijk verschil tussen de twee definities is dat de luisteraar in de laatste definitie als een moedertaalspreker wordt getypeerd. We pleiten er echter voor om de definitie te verruimen: de luisteraar *kán* een moedertaalspreker zijn, maar is dat zeker niet in alle gevallen. Hoewel in verstaanbaarheidsonderzoek wel eens wordt uitgegaan van de *ideal native-speaker listener*, vindt veel communicatie in de praktijk plaats tussen gesprekspartners die geen van beiden moedertaalsprekers zijn.

Wanneer we het hebben over een *subjectieve* ervaring van verstaanbaarheid, spreken we van ‘gepercipieerde verstaanbaarheid’ of ‘begrijpelijkheid’ (*comprehensibility*): die termen komen voor in onderzoek dat peilt naar de mate waarin luisteraars *aangeven* een uiting van een tweedetaalspreker te verstaan, los van de vraag of ze de uiting in kwestie al dan niet *effectief* correct verstaan. Begrijpelijkheid en verstaanbaarheid worden op andere manieren gemeten: vaak gebruikte methoden om verstaanbaarheid te meten, zijn transcriptietaken, invultaken, dictees en vertraagde herhalingstaken, die een zekere mate van ‘objectieve meetbaarheid’ meebrengen. Het al dan niet correct identificeren van fonetische eenheden staat daarbij centraal. Om begrijpelijkheid te meten worden daarentegen scalaire ratingmethodes gebruikt, die naar de subjectieve ervaring van de luisteraar peilen:

begrijpelijkheid wordt daarbij uitgedrukt in beoordelingen, gaande van ‘moeilijk om te begrijpen’ tot ‘makkelijk om te begrijpen’.

Tot slot is er nog het concept ‘vlotheid’ (*fluency*), dat ook in zekere mate gerelateerd is aan bovenstaande constructen, maar dat veeleer doelt op de cognitieve processen achter spraak. Spraak is vlot, aldus Lennon (2000: 26), wanneer er sprake is van “rapid, smooth, accurate, lucid, and efficient translation of thought or communicative intention under the temporal constraints of on-line processing”. Vlotheid wordt doorgaans gemeten aan de hand van een aantal verschillende eigenschappen van de geproduceerde spraak, zoals het aantal al dan niet gevulde pauzes, het aantal hernemingen (*repairs*), de spreesnelheid en de gemiddelde lengte van een uiting (De Jong et al. 2010). Wie snel en met weinig pauzes of valse starten lange uitingen produceert, wordt dan als een vlotte spreker beschouwd. Hoe meer stiltes een spreker daarentegen laat, hoe meer gevulde pauzes (type ‘euh’ en ‘euhm’) en hernemingen er zijn, en hoe trager het spreektempo, hoe minder vlot we hem of haar noemen. Vlotheid en anderstalig accent worden vaak met elkaar in verband gebracht. De reden daarvoor is uiteraard dat wie een vreemde taal spreekt dat doorgaans doet met een licht of zwaar anderstalig accent en – afhankelijk van het taalvaardigheidsniveau – ook minder vlot spreekt, onder andere omdat de lexicogrammaticale kennis nodig om vlot te spreken niet of niet even snel voorhanden is in de vreemde taal als in de moedertaal. Toch tonen Pinget et al. (2014) aan dat vlotheid en anderstalig accent wel degelijk twee onafhankelijke constructen vormen: in twee experimenten beoordeelden moedertalige luisteraars van het Nederlands spraakfragmenten van Turkstalige leerders op vlotheid en mate van anderstalig accent. De resultaten toonden aan dat de oordelen van vlotheid en accent maar zwak met elkaar correleerden.

4. Verstaanbaarheid en begrijpelijkheid: een zaak van spreker, context en luisteraar

De mate waarin spraak verstaanbaar en begrijpelijk is, houdt verband met een groot aantal factoren die betrekking hebben op de spreker, de context en de luisteraar (Matys et al. 2010; Kloots & Gillis 2012). In de volgende secties gaan we in op de rol van die drie niveaus.

4.1 De rol van de (anderstalige) spreker

Lang werd bijna automatisch aangenomen dat de oorzaak van verminderde verstaanbaarheid of begrijpelijkheid in conversaties met anderstaligen

enkel bij de spreker lag (Kloots & Gillis 2012: 230). Wanneer iemands spraak sterk afwijkt van de norm, kan er inderdaad verminderde of vertraagde verstaanbaarheid optreden. Het fonologische verwervingsproces dat een vreemdetaalleerder moet doorlopen, is dan ook complex: zowel op segmenteel vlak (de herkenning en de uitspraak van individuele consonanten en vocalen) als op suprasegmenteel vlak (klemtoon, intonatie en ritme) moet de leerder zich het systeem van de doeltaal eigen maken. Fonologische verwerving bijvoorbeeld begint steeds bij perceptie: de leerder moet eerst in staat zijn om spraak te segmenteren en klanken waar te nemen, alvorens ze zelf te kunnen produceren (Broselow & Park 1995). De verwerving van klankcontrasten in de tweede of vreemde taal die niet in de moedertaal van de taalleerder voorkomen, is notoir moeilijk en kan woordherkenning en dus luistervaardigheid in het algemeen vertragen en bemoeilijken (Bohn & Munro 2007; Weber & Cutler 2004; Broersma & Cutler 2011). Wanneer tweedetaalleeders een klankcontrast niet percipiëren, zullen zij ook geen robuuste fonologische representaties kunnen ontwikkelen, die nodig zijn om de klanken uiteindelijk uit te spreken op een manier die de verstaanbaarheid niet belemmert. Ook klemtoon en intonatie kunnen de verstaanbaarheid van een tweedetaalspreker in belangrijke mate beïnvloeden, zoals uitgebreid aan bod komt in Degrave (dit nummer).

In welke mate een leerder erin slaagt om zich de klanken en de intonatie van de doeltaal eigen te maken, hangt af van een hele reeks factoren en kenmerken van de spreker. Zo blijkt het algemene taalvaardigheidsniveau van de anderstalige spreker bijvoorbeeld een goede voorspeller te zijn van de mate waarin de spreker verstaanbaar is (Saito, Trofimovich & Isaacs 2016). Ook de moedertaal van de spreker, en met name de specifieke relatie tussen de moedertaal en de tweede taal, kan de mate van verstaanbaarheid voorspellen: Flege (1992) rapporteert bijvoorbeeld over een experiment met Britse en Nederlandse sprekers van Engelse klinkers, dat aantoonde dat de fonetische relatie tussen de klinkers in het Engels en het Nederlands in belangrijke mate bepaalde hoe verstaanbaar de klinkers van de Nederlandstalige leerders waren.

4.2 De opdracht van de luisteraar

Dat ook de luisteraar een belangrijke rol speelt in communicatie met anderstaligen is geen nieuw gegeven, maar kwam pas later – dankzij input vanuit de sociolinguïstiek – naar voren in verstaanbaarheidsonderzoek. De verantwoordelijkheid voor vlotte communicatie ligt dus niet enkel bij de spreker, maar ook bij de luisteraar (Morley 1991; Lippi-Green 1994). In een recente studie onderzochten Saito et al. (2019) hoe achtergrondkenmerken

van de luisteraar oordelen over begrijpelijkheid en anderstalig accent beïnvloeden. Daartoe vergeleken ze responses van 120 respondenten op een vragenlijst met begrijpelijkheidsoordelen over spraakfragmenten van 50 sprekers. De resultaten toonden aan dat metacognitie (de mate waarin een luisteraar zich bewust is van het belang van begrijpelijke uitspraak en lexicogrammatica), ervaring (de mate van contact met anderstalige sprekers) en de linguïstische afstand tussen de eerste en de tweede taal de scores van anderstalige sprekers konden voorspellen. Het effect van de moedertaal van de luisteraar werd ook bestudeerd door Bent & Bradlow (2003), en zij maken gewag van een *interlanguage speech intelligibility benefit* (ISIB): anderstalige luisteraars lijken even accuraat te zijn in het herkennen van woorden geproduceerd door gevorderde tweedetaalleerders met wie ze de moedertaal delen als woorden uitgesproken door moedertaalsprekers (zie ook Hayes-Harb, Smith, Bent & Bradlow 2008). Ook de mate van vertrouwdheid met het (anderstalige) accent bepaalt mee de verstaanbaarheid: in dat verband bestudeerden Winke, Gass & Myford (2013) begrijpelijkheidsoordelen van 107 luisteraars over spraakfragmenten van 72 sprekers en concluderen ze dat de taalkundige achtergrondvariabelen van de beoordelaars, zoals kennis van de doeltaal van de anderstaligen, de beoordelingen beïnvloeden. Volgens hen is bewustwording van die invloeden belangrijk voor de beoordeling van mondelinge taalvaardigheid in het kader van taaltests.

Naast de moedertaal van de luisteraar en de mate van vertrouwdheid met het accent speelt ook de attitude van de luisteraar tegenover de spreker en zijn of haar spraak een bepalende rol in de verstaanbaarheid. Verschillende publicaties benadrukken dat een positieve attitude of minstens enige welwillendheid van de kant van de luisteraar een vereiste is om communicatie met anderstaligen of meertalige communicatie te laten slagen (Lippi-Green 1994; Meeuwis 1994; Rajadurai 2007; Kloots & Gillis 2012). Die bewering wordt bevestigd in een intussen vrij uitgebreide set van studies die aantonen dat er een relatie is tussen de attitude van luisteraars en hun beoordelingen van bepaalde accenten enerzijds en verstaanbaarheid en/of begrijpelijkheid van spraakfragmenten of interacties anderzijds (Babel & Russell 2015; Eisenstein & Verdi 1985; Lindeman 2002; Rubin 1992; Sheppard, Elliott & Baese-Berk 2017; Taylor Reid, Trofimovich & O'Brien 2019). Ook voor het Nederlands vonden Simon, Lybaert & Plevoets (te verschijnen) een relatie tussen attitudes van luisteraars tegenover anderstalige sprekers en beoordelingen van begrijpelijkheid en accent (zie paragraaf 5). Het verband tussen attitudes en verstaanbaarheid werd trouwens niet enkel aangetoond binnen het taalverwervingsonderzoek, maar ook tussen andere, verwante talen: zo stelde Gooskens (2006) in een studie naar de onderlinge verstaanbaarheid van drie

Scandinavische talen vast dat luisteraars die een andere taal mooi vonden, die taal ook beter verstonden. Kloots & Gillis (2012), die de verstaanbaarheid van tussentaal in het Nederlands bespreken, verwijzen daarbij wel naar de bedenking van Van Bezooijen & Gooskens (2005) dat het methodologisch lastig is om het onderscheid te maken tussen luisteraars die niet *bereid* zijn en luisteraars die niet *in staat* zijn bepaalde spraakfragmenten te verstaan.

Wat vaststaat, is dat moedertaalsprekers doorgaans bijzonder goed zijn in de omgang met variatie in hun moedertaal. Norris, McQueen & Cutler (2003) zetten in dat verband een experiment op waarbij luisteraars blootgesteld werden aan ambigue klanken tussen /f/ en /s/ in een lexicale context die één van de twee interpretaties bevoordeelt (bijvoorbeeld een ambigue /f/-/s/ klank in de coda van het woord *carcass*, waar de luisteraar dus gestuurd wordt in de richting van de /s/). Luisteraars die de ambigue klank hoorden in contexten die een /f/-interpretatie bevoordelen, categoriseerden later ook meer tokens op een /ef/-/es/ continuüm als /f/ dan luisteraars in een controlegroep. Dat systeem van flexibiliteit wordt perceptieve adaptatie (*perceptual adaptation*) genoemd en treedt niet enkel op wanneer we geconfronteerd worden met idiosyncratische eigenschappen van onbekende sprekers (*novel talkers*), maar ook wanneer we luisteren naar regionale of anderstalige accenten. Uit een recente studie van Shaw et al. (2018) blijkt dat Australische luisteraars die niet vertrouwd waren met het accent van Manchester (VK), zich perceptief konden aanpassen aan de fonetische eigenschappen van dat accent, waardoor lexicale woordherkenning niet in het gedrang kwam. Bradlow & Bent (2008) toonden op hun beurt aan dat moedertalige luisteraars van het Engels zich perceptief aanpasten aan Chinese accenten van het Engels, in de zin dat de verstaanbaarheid toenam na perceptieve training. Samengenomen zien we op basis van deze studies dat luisteraars bijzonder goed in staat zijn om snel de grenzen tussen foneemcategorieën aan te passen aan de variatie waaraan ze worden blootgesteld, of het nu gaat om onbekende sprekers met een onverwachte articulatie of om regionale of anderstalige variatie. Die vaardigheid helpt ook bij de woordherkenning die minder vertraagd verloopt en dus ook bij de verstaanbaarheid.

4.3 Het belang van de context

Tot slot heeft naast de spreker en de luisteraar ook de context een belangrijke invloed op de communicatie. Communicatie vindt niet plaats in een contextueel vacuüm: er is altijd een bepaalde setting die in grote mate de verwachtingen van de gesprekspartners bepaalt. Wanneer iemand bijvoorbeeld een Vlaamse bakkerij binnenstapt, is het aantal uitingen waarmee

die aangesproken kan worden, beperkt ('wat mag dat zijn?' of 'waarmee kan ik u helpen?'). Zelfs als die uitingen dan niet helemaal verstaanbaar zijn, zullen ze wel begrijpelijk zijn, omdat de verwachtingen van de luisteraar binnen die bepaalde context de communicatie faciliteren. In een kritisch forumstuk over verstaanbaarheidsonderzoek verbaast Rajadurai (2007: 90) zich erover dat veel verstaanbaarheidsstudies negeren dat spraak in hoge mate contextspecifiek is:

Another characteristic of many intelligibility studies is that they tend to be conducted without an adequate consideration or acknowledgement of the context of interaction. Often, they present bits of decontextualised language in artificial settings for listeners who are unspecified.

Het laatste punt in dit citaat is wellicht intussen achterhaald: zoals aangegeven in de paragraaf hierboven heeft recent onderzoek naar verstaanbaarheid de rol van de luisteraar ernstig genomen en is het niet langer aanvaard om de luisteraars 'ongespecificeerd' te laten. De kritiek op de artificiële context van verstaanbaarheidsonderzoek is echter nog steeds relevant. Ook recente verstaanbaarheidsstudies rapporteren vaak over experimenten die in labo's worden afgenomen met stukjes gedecontextualiseerde spraak. Hier ligt dan ook een belangrijke piste voor verder onderzoek, die we in paragraaf 6 bespreken.

5. Verstaanbaarheid en communicatie in het Nederlands als tweede taal

Bij ons weten is er nog maar weinig wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar verstaanbaarheid van het Nederlands als tweede taal. Verstaanbaarheid komt vooral aan bod in didactische, praktijkgerichte literatuur en tijdens workshops gericht op het verhogen van de verstaanbaarheid van cursisten (bijvoorbeeld Verboog 2007; Goedegebure 2016; Van Bommel, Blessenaar & van Ewijk 2017). Slechts in een klein aantal studies staat de verstaanbaarheid van anderstalige spraak voor Nederlandstalige luisteraars of omgekeerd centraal. Wijngaarden (2001) onderzocht bijvoorbeeld de verstaanbaarheid van de Nederlandse spraak van Engelstaligen die één tot drie jaar in Nederland woonden. Hij vergeleek daarbij verschillende condities waarbij ruis aan het spraaksignaal werd toegevoegd voor bijkomstige degradatie. Vooral de uitspraak van Nederlandse vocalen die niet in het (Amerikaans) Engels voorkomen, bleek een verminderde verstaanbaarheid te veroorzaken.

Ook studies naar attitudes tegenover anderstalige accenten in het Nederlands zijn nog schaars. In Nederland zetten Grondelaers & Van Gent (2019) een *speaker evaluation* experiment op, waarbij 107 moedertaalsprekers van het Nederlands de sprekers van enkele audiofragmenten moesten beoordelen op status, solidariteit en dynamiek. De sprekers – allemaal mannen – waren afkomstig uit de Randstad (waarvan het accent binnen Nederland doorgaans als het meest prestigieus wordt gepercipieerd) en uit de provincie Limburg. Onder de sprekers uit de Randstad zaten sprekers van Marokkaanse etniciteit. Zij spraken Nederlands met een exogeen getint accent, maar waren geen nieuwkomers of NT2-leerders. Aan de sprekers werd gevraagd om een fragment in te spreken zonder accent, een fragment met een mild accent en een fragment met een sterk accent. Wanneer er een licht of sterk Marokkaans accent hoorbaar was, werden de Marokkaanse sprekers lager beoordeeld op status, in de zin dat de meer prestigieuze beroepen werden toegewezen aan moedertaalsprekers van de Randstad en Limburgers met een licht accent.

In Vlaanderen bestudeerden Simon, Lybaert en Plevoets (te verschijnen) het effect dat verschillende achtergrondkenmerken van luisteraars hebben op hun attitudes tegenover NT2-sprekers en hun spraak: aan 126 respondenten werd gevraagd op een zevenpuntschaal aan te duiden in welke mate ze het eens waren met 34 beweringen over (communicatie met) anderstalige sprekers. De resultaten toonden aan dat leeftijd, opleidingsniveau, vertrouwdheid met anderstalige sprekers en voornamelijk politieke voorkeur de reacties op de vragenlijstitems konden voorspellen. In een daaropvolgende sessie evalueerden dezelfde participanten Nederlandse spraakfragmenten van moedertaalsprekers van het Mandarijn Chinees via een *speaker evaluation* experiment, een transcriptietaak en een beoordelingstaak op begrijpelijkheid en accent. De resultaten tonen een significante correlatie tussen de variabelen begrijpelijkheid en accent enerzijds, en tussen begrijpelijkheid en een aantal attitudedimensies, zoals de gepercipieerde status van en solidariteit met de spreker, anderzijds. Bij respondenten die de sprekers een hoge score gaven voor begrijpelijkheid, scoorden de sprekers ook hoog op de statusdimensie. Respondenten die oordeelden dat de sprekers een sterk anderstalig accent hadden, rapporteerden ook dat het hen meer moeite kostte om de sprekers te verstaan en schatten hen lager in qua status.

Van Wijnendaele (2018) liet 180 Oost-Vlamingen in een *speaker evaluation* experiment zes geluidsfragmenten met endogeen (Oost-Vlaams accent, Oost-Vlaamse tussentaal, Standaardnederlands) en exogeen Nederlands (van Franstalige, Turkse en Arabische sprekers) beoordelen. De helft van de participanten kreeg bij het fragment informatie over de etniciteit van de

spreker; de andere helft niet. De respondenten beoordeelden de exogene variatie als negatiever dan de endogene op het vlak van persoonlijke integriteit, prestige, dynamisme en natuurlijkheid. Tussentaal en Arabisch gekleurd Nederlands scoorden echter allebei goed op dynamiek. De exogene spraak werd ook niet negatiever beoordeeld wanneer de respondenten informatie meekregen over de etniciteit van de spreker. De resultaten van deze studies over het Nederlands liggen in dezelfde lijn als eerder onderzoek over andere talen. Ook voor het Engels, waar anderstalige accenten al veel langer op grote schaal aanwezig zijn, rapporteren onderzoekers doorgaans negatieve attitudes tegenover exogene accenten in vergelijking met endogene accenten (onder andere Rubin 1992; Bresnahan et al. 2002; Lindemann 2005; maar zie ook Eisenclas & Tsurutani 2011).

6. Een blik op de toekomst: potentiële onderzoekslijnen

We kunnen besluiten dat het onderzoek naar de verstaanbaarheid van het Nederlands als tweede taal en naar attitudes tegenover anderstalige accenten nog relatief beperkt is. De cijfers tonen nochtans aan dat het aantal NT2-leerders gestaag toeneemt en dat exogene variatie in het Nederlands een plaats verdient binnen de variatielinguïstiek en de sociolinguïstiek van het Nederlands. De bijdragen in dit themanummer zetten daarbij een stap in die richting: zij zetten de exogene variatie in het Nederlands in de kijker en focussen op aspecten van verstaanbaarheid, accent en attitudes tegenover anderstalige spraak (zie paragraaf 7 voor een beknopte samenvatting van elk van de bijdragen).

De tijd lijkt ook rijp om de methodes die gebruikt worden in de variatielinguïstiek in te zetten in en uit te breiden naar het onderzoek van het Nederlands van anderstaligen. Daarbij zou een uitgebreid en toegankelijk gesproken leerdercorpus een belangrijke stimulans kunnen vormen voor meer onderzoek naar NT2. Zo'n corpus, zoals we dat kennen in bijvoorbeeld het Engels (*Trinity-Lancaster Corpus*, *Lindsey International Database of Spoken English Interlanguage*), is voor het Nederlands voorsnog niet voorhanden, al werd recent wel een pilootproject opgestart aan de Universiteit Gent, met gesproken data van NT2-cursisten aan een universitair talentcentrum. We schetsen hieronder nog drie specifieke pistes voor verder onderzoek naar de verstaanbaarheid van en communicatie in het Nederlands als tweede taal.

Een eerste onderzoekspiste betreft de vraag hoe verstaanbaar verschillende variëteiten van het Nederlands zijn voor anderstaligen en of, en zo ja hoe, het NT2-onderwijs daarop kan inspelen. Het Nederlands wordt

vandaag algemeen als een pluricentrische taal opgevat, met drie nationale, in theorie gelijkwaardige standaardvariëteiten: het Nederlands-Nederlands, het Belgisch-Nederlands en het Surinaams-Nederlands. In het NT₂-veld en in het NVT-veld in het bijzonder speelt vooral de variatie tussen het Nederlands-Nederlands en het Belgisch-Nederlands een rol. Die variatie stelt de internationale neerlandistiek en het NVT-onderwijs voor uitdagingen, want welke nationale variëteit moeten docenten hun studenten en cursisten aanbieden (en moet er überhaupt een keuze worden gemaakt) (Theissen 2006; Marynissen 2010; Boonen & Harmes 2012)? Naast die nationale variatie gaan er de laatste jaren stemmen op om ook ruimte te laten voor niet-standaardtalige variatie, zeker in het tweedetaalonderwijs binnen Vlaanderen (voor een bespreking hiervan, zie Lybaert & van Hest 2020). In Vlaanderen wordt namelijk weinig Standaardnederlands gesproken, maar zijn dialecten en vooral tussentaal alomtegenwoordig. Moet het NT₂-onderwijs cursisten voorbereiden op die taalrealiteit? Dat is een vraag die lesgevers NT₂ zich ook stellen (zie Lybaert, van Hest & Van Cleemputte 2019).

Op dit moment kunnen we die vraag nog niet vanuit wetenschappelijke inzichten beantwoorden en daar ligt dus een piste voor toekomstig onderzoek. In het taalverwervingsonderzoek ligt de focus vaak op de nationale standaardtalen en de verwerving daarvan. Dat geldt overigens niet alleen voor het Nederlandse taalgebied, maar ook daarbuiten: onder meer onder invloed van dominante taalideologieën (cf. Horner & Weber 2018) wordt de te verwerven taal nog (te) vaak eenvoudigweg gelijkgesteld met de (nationale) standaardtaal (zie hierover ook Ruck & Shafer 2020). In een themanummer over regionale variatie in taalverwervingsonderzoek wijzen Ruck & Shafer (2020, 13) op “the urgency to deconstruct linguistic regimes of variation by revealing the impact that monocentric, monoglossic, and standardist views on language, language teaching, and research may have on language users – and learners and teachers in particular”. Verstaanbaarheidsonderzoek zou in ieder geval relevante inzichten kunnen opleveren om de discussie over de focus op niet-standaardtalige variatie in de taalverwervingsklas wetenschappelijk te onderbouwen. De volgende onderzoeksvragen zijn daarbij volgens ons relevant: welke invloed hebben niet-standaardtalige regionale accenten van het Nederlands op de verstaanbaarheid? En wat met niet-standaardtalige morfologische en syntactische kenmerken: in welke mate verhinderen die de verstaanbaarheid van uitingen? Daarnaast is er ook onderzoek nodig naar de rol die het formele NT₂-onderwijs kan spelen om verstaanbaarheidsproblemen veroorzaakt door niet-standaardtalige variatie te voorkomen of herstellen.

Ten tweede moet er meer onderzoek komen naar de ruimere context waarin gesprekken zich afspelen: zoals besproken in paragraaf 4.3 is de context namelijk van cruciaal belang voor de mate waarin gesprekspartners elkaar verstaan en kunnen studies die de context buiten beschouwing laten, een vertekend beeld geven. Methodologisch zien we verschillende mogelijkheden om verstaanbaarheidsonderzoek op te zetten waarbij rekening wordt gehouden met de context: via een etnografische onderzoeksmethode enerzijds en experimenteel anderzijds.

Bij etnografieën vormt het beschrijven van de context een inherent deel van het onderzoek. Een voorbeeld van een bekende sociolinguïstische etnografie in Vlaanderen is het onderzoek van Jaspers (2005). Hij onderzocht de talige interacties van Marokkaanse jongeren op een Antwerpse middelbare school en toonde hoe de jongeren talige variatie inzetten in hun communicatie.³ Etnografische studies waarbij specifiek gefocust wordt op de verstaanbaarheid en begrijpelijkheid bij interacties met NT2-sprekers zouden een mooie aanvulling vormen op het bestaande onderzoek.

Methodologisch is het ook mogelijk om (meer) context op te nemen in een experimenteel design. We denken daarbij aan studies waarbij gesprekspartners daadwerkelijk met elkaar in conversatie gaan en waar na afloop zowel de verstaanbaarheid als de begrijpelijkheid in kaart worden gebracht. Een voorbeeld van zo'n studie voor het Engels is een experiment van Lindeman (2002), waarbij duo's van moedertaalsprekers van het Engels en het Koreaans samen een opdracht met een landkaart moesten uitvoeren. Lindeman stelde vast dat moedertaalsprekers die een eerder positieve dan wel negatieve houding hadden tegenover Koreanen de taak verschillend uitvoerden. Zo gebruikten sommige participanten met negatieve attitudes strategieën die de uitingen van hun gesprekspartners problematiseerden of vermijdingsstrategieën (bijvoorbeeld geen bijkomende vragen stellen). Ze vond ook een direct verband tussen attitude en het gerapporteerde succes van de interactie, waarbij positievere attitudes correleerden met een groter gepercipieerd succes. Met dit soort studie wordt ook het belang van de luisteraar als gesprekspartner van de tweedetaalspreker in de verf gezet. Hij of zij kan immers al dan niet actief meewerken door vragen te stellen en te negotiëren over betekenis (zie Gass & Varonis 1985, die een model ontwikkelden rond de structuur van discourse bij het negotiëren

3 Een lopend sociolinguïstisch doctoraatsproject aan de Universiteit Gent behelst een etnografische analyse van een taalopleiding voor anderstalige werkzoekenden in Vlaanderen. Daarbij worden interacties in context geanalyseerd en gelinkt aan bredere maatschappelijke discourses (Nyssen, in voorbereiding).

van betekenis). Etnografische of experimentele studies waarbij interacties met anderstalige sprekers van het Nederlands geanalyseerd worden binnen een bepaalde situationele context, zouden het verstaanbaarheidsonderzoek dus ongetwijfeld verrijken.

De studie van Lindeman (2002) brengt ons bij de derde en laatste onderzoekslijn die we hier willen voorstellen. Die lijn betreft het onderzoek naar attitudes van en tegenover sprekers van exogene variëteiten van het Nederlands. Perceptie- en attitudeonderzoek in het Nederlandse taalgebied heeft vooral gefocust op attitudes tegenover dialecten, tussentaal en standaardtaal. Er zijn wel al wat studies waarin de attitudes tegenover niet-Nederlandstalige accenten een plaats krijgen, maar de aandacht daarvoor is nog erg beperkt, zeker wanneer we rekening houden met de heterogeniteit van anderstalige spraak in Vlaanderen en met de impact die attitudes tegenover taal kunnen hebben op het leven van de spreker. In het bekende Nederlandstalige Belgische actualiteitenmagazine *Knack* verscheen onlangs nog een stuk met als titel 'Waarom we zo streng zijn voor buitenlandse accenten: Vlamingen stellen hogere taaleisen aan buitenlanders dan aan zichzelf' (Zuallaert 2020). In het artikel komen hoogopgeleide NT₂-sprekers aan het woord, die vertellen over hoe hun Nederlands soms door de mangel wordt gehaald en hoe dit hun persoonlijke en professionele leven beïnvloedt. In de meeste studies die er wel al zijn, werden overigens ook enkel de percepties en attitudes van moedertaalsprekers van het Nederlands bevraagd, en we hebben nog geen beeld van hoe de steeds groeiende groep van sprekers met een anderstalige achtergrond staat tegenover het Nederlands dat in Vlaanderen en Nederland wordt gesproken, zowel door sprekers met als zonder een migratieachtergrond.

7. Dit themanummer

Het themanummer werd samengesteld na een open oproep voor abstracts en bevat, naast deze inleidende bijdrage, nog vijf bijdragen van onderzoekers uit Vlaanderen en Nederland, die spraakverstaanbaarheid en accent in het Nederlands als tweede taal (NT₂) vanuit verschillende invalshoeken benaderen. We bespreken hier kort de thema's die behandeld worden in deze artikelen.

Anne-France Pinget (Universiteit Utrecht) staat stil bij de invloed van de moedertaal van de luisteraar op de manier waarop die luisteraar NT₂-spraak van francofone leerders identificeert en evalueert. Meer concreet gaat Pinget daarbij na in welke mate de moedertaal van de luisteraar een invloed heeft

op percepties van vlotheid, vreemd accent en verstaanbaarheid van de NT2-spraak. Ze vergelijkt Franstalige NT2-leerders, moedertaalsprekers van het Belgisch-Nederlands en moedertaalsprekers van het Nederlands-Nederlands, en toont aan dat de Franstalige leerders het meest kritisch zijn tegenover het Franse accent van de sprekers. Haar resultaten sluiten daarmee aan bij bestaand onderzoek dat wijst op een *matched interlanguage speech acceptability deficit*, waarbij tweedetaalleerders geneigd zijn om het accent van iemand met dezelfde moedertaal negatiever te beoordelen.

Bart Deygers en Carolien Frijns (Universiteit Gent) gaan in op achtergrondvariabelen van zowel de spreker als de luisteraar in de beoordeling van NT2-spraak. Ze tonen aan dat het gevolgde NT2-traject (vertraagd, standaard of versneld) en het behaalde ERK-niveau een invloed hebben op de manier waarop de NT2-spraak beoordeeld wordt. Wat het profiel van de luisteraar betreft, tonen ze onder meer aan dat getrainde en niet-getrainde beoordelaars NT2-spraak op een erg gelijkaardige manier beoordelen, maar observeren ze tegelijk dat beoordelaars die in een stedelijke context opgroeiden, strenger oordelen dan sprekers uit een rurale omgeving.

Laura Rosseel (Vrije Universiteit Brussel) en Berna Hendriks, Frank van Meurs en Koen van Gelder (Radboud Universiteit Nijmegen) bestuderen in twee aparte bijdragen percepties en attitudes van de luisteraar tegenover NT2-spraak. Laura Rosseel focust op de evaluatie van de uitspraakvaardigheid van anderstalige kandidaat-studenten voor het Vlaamse hoger onderwijs. Aan de hand van een *speaker evaluation experiment* bij studenten en personeelsleden van Vlaamse hogescholen en universiteiten bestudeert ze hoe het functioneren van anderstalige kandidaat-studenten wordt ingeschat. Ze toont aan dat er een verband is tussen het behaalde ERK-niveau voor uitspraak van de spreker en hoe die spreker beoordeeld wordt: over het algemeen worden kandidaat-studenten positief beoordeeld, maar er lijkt toch sprake van een stijgende trend in de beoordeling afhankelijk van het behaalde ERK-niveau. Rosseel besteedt – net als Pinget, Deygers en Frijns – ook aandacht aan het profiel van de luisteraar: ze observeert dat medestudenten strenger zijn in de beoordeling van anderstalige kandidaat-studenten dan personeelsleden, en toont ook aan dat de mate van contact met anderstalige sprekers een invloed heeft op de beoordeling.

Hendriks, van Meurs en van Gelder bestuderen op hun beurt het effect van een zwak of sterk Duits accent op de percepties en attitudes van Nederlands-Nederlandse luisteraars tegenover de spreker en diens spraak. Aan de hand van een *speaker and speech evaluation experiment* tonen ze aan dat een sterk Duits accent een negatieve invloed heeft op percepties van verstaanbaarheid van NT2-spraak en op percepties van onder meer status,

solidariteit, dynamiek en overtuigingskracht van de spreker. De auteurs wijzen ook op de mediërende rol van verstaanbaarheid in de evaluatie van de spreker.

Pauline Degrave (Université catholique de Louvain), tot slot, gaat in een overzichtsartikel dieper in op het belang van prosodie voor verstaanbaarheid en tweedetaalverwerving. Ze besteedt daarbij in het bijzonder aandacht aan de rol van muziek bij het leerproces, en aan het mogelijke effect van muziektraining en muzikale vaardigheden op vreemdetaalverwerving.

We zijn de redactie van *Nederlandse Taalkunde* dankbaar dat we de kans kregen om met dit themanummer het onderzoek naar NT2 in de kijker te zetten en willen ook alle anonieme beoordelaars hartelijk danken voor hun waardevolle opmerkingen en suggesties. Tot slot danken we de auteurs voor hun inzendingen en medewerking tijdens het hele proces. Met deze collectie artikelen hopen we een bijdrage te leveren aan het onderzoek naar verstaanbaarheid en accent in NT2 en vooral hopen we meer onderzoekers aan te zetten tot het bestuderen van deze steeds belangrijker wordende vorm van variatie in het Nederlands, zowel vanuit de variatielinguïstiek als de sociolinguïstiek.

Referenties

- Babel, M. & J. Russell (2015). Expectations and speech intelligibility. *Journal of the Acoustical Society of America* 137, 2823-2833.
- Baquirán, C.L. & E. Nicoladis (2020). A doctor's foreign accent affects perceptions of competence. *Health Communication* 35, 726-730.
- Beinhoff, B. (2014). Perceiving intelligibility and accentedness in non-native speech: A look at proficiency levels. *Concordia Working Papers in Applied Linguistics* 5, 59-72.
- Bent, T. & A.R. Bradlow (2003). The interlanguage speech intelligibility benefit. *Journal of the Acoustical Society of America* 114, 1600-1610.
- Bezooijen, R. van, & C.S. Gooskens (2005). Intertalig tekstbegrip. De begrijpelijkheid van Friese en Afrikaanse teksten voor Nederlandse lezers. *Nederlandse Taalkunde* 10, 129-152.
- Bohn, O.S. & M.J. Munro (red.) (2007). *Language experience in second language speech learning: In honor of James Emil Flege*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bommel, E. Van, I. Blessenaar & L. van Ewijk (2017). Over luisteren, verstaan en spreken. Het verbeteren van de verstaanbaarheid van de NT2-leerder. *LES. Tijdschrift voor taal in het onderwijs* 204, 44-47.

- Boonen, U. & I. Harmes (2012). Welk Nederlands voor Duitstaligen? Nederlandse taalverwerving en Nederlandse taalkunde vanuit Duits perspectief. In: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams*. Gent: Academia Press, 349-370.
- Bradlow, A. & T. Bent (2008). Perceptual adaptation to non-native speech. *Cognition* 106, 707-729.
- Bresnahan, M., Ohashi, R., Nebashi, R. & Shearman, S. (2002). Attitudinal and affective response toward accented English. *Language and Communication* 22, 171-185.
- Broersma, M. & A. Cutler (2011). Competition dynamics of second-language listening. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology* 64, 74-95.
- Broselow, E. & H.-B. Park (1995). Mora conservation in second language prosody. In J. Archibald (red.), *Phonological acquisition and phonological theory*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 151-168.
- Cook, V. (1999). Going beyond the native speaker in language teaching. *TESOL Quarterly* 33, 185-209.
- Council of Europe (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing. <www.coe.int/lang-cefr>
- Davies, A. (2013). *Native speakers and native users. Loss and gain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Derwing, T., H. Fraser, O. Kang & R. Thomson (2014). L2 Accent and ethics: Issues that merit attention. In: A. Mahboob & L. Barratt (red.), *Englishes in Multilingual Contexts*. New York: Springer, 63-80.
- Eisenclas, S. & C. Tsurutani (2011). You sound attractive! Perceptions of accented English in a multilingual environment. *Australian Review of Applied Linguistics* 34, 216-236.
- Eisenstein, M. & G. Verdi (1985). The intelligibility of social dialects for working-class adult learners of English. *Language Learning* 35, 287-298.
- Europees Referentiekader: Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Talen: leren, onderwijzen, beoordelen. Supplement met nieuwe descriptoren, Nederlandse Taalunie. <<http://taalnieversum.org/sites/tuv/files/downloads/ERK%20%20Supplement%20met%20nieuwe%20descriptoren.pdf>>
- Flege, J. (1992). The intelligibility of English vowels produced by British and Dutch talkers. In R. Kent (red.) *Intelligibility in speech disorders: Theory, measurement, and management*. Amsterdam: John Benjamins, 157-232.
- Gass, S.M. & E.M. Varonis (1985). Task variation and non-native/non-native negotiation of meaning. In: S.M. Gass & C.G. Madden (red.), *Input in Second Language Acquisition*. Rowley, MA: Newbury House, 149-161.

- Goedegebure, M. (2016). De verstaanbaarheid van Aziatische NT2-cursisten. *Vakwerk 10*, bevat de lezingen van de BVNT2 Conferentie in Amsterdam, 2016.
- Gooskens, C. (2006). Linguistic and extra-linguistic predictors of Inter-Scandinavian intelligibility. *Linguistics in the Netherlands 23*, 101-113.
- Gooskens, C., V. van Heuven, R. van Bezooijen & J.J.A. Pacilly (2010). Is spoken Danish less intelligible than Swedish? *Speech Communication 52*, 1022-1037.
- Grondelaers, S. & P. van Gent (2019). How “deep” is Dynamism? Revisiting the evaluation of Moroccan-flavored Netherlandic Dutch. *Linguistics Vanguard 5*, 20180011.
- Hayes-Harb, R., B.L. Smith, T. Bent & A.R. Bradlow. (2008) The interlanguage speech intelligibility benefit for native speakers of Mandarin: Production and perception of English word-final voicing contrasts. *Journal of Phonetics 36*(4), 664-679.
- Horner, K. & J. Weber (2018). *Introducing multilingualism. A Social Approach*. London: Routledge.
- Jaspers, J. (2005). *Tegenwerken, belachelijk doen: talige sabotage van Marokkaanse jongens op een Antwerpse middelbare school: een sociolinguïstische etnografie*. Brussel: VUB Press.
- Jong, N. De, M. Steinel, A. Florijn, R. Schoonen & J. Hulstijn (2012). Facets of speaking proficiency. *Studies in Second Language Acquisition 34*, 5-34.
- Kang, O., R.I. Thompson & M. Moran (2018). Empirical Approaches to Measuring the Intelligibility of Different Varieties of English in Predicting Listener Comprehension. *Language Learning 68*, 115-146.
- Kloots, H. & S. Gillis (2012). Bang voor Babel: De verstaanbaarheid van tussentaal. In K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (eds.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams*. Gent: Academia Press, 225-247.
- Lennon, P. (2000). The lexical element in spoken second language fluency. In H. Riggenbach (red.), *Perspectives on fluency*. Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan Press, 25-42.
- Lindeman, S. (2002). Listening with an attitude: a model of native-speaker comprehension of non-native speakers in the United States. *Language in Society 31*, 419-441.
- Lindeman, S. (2005). Who speaks “broken English”? US undergraduates’ perceptions of non-native English. *International Journal of Applied Linguistics 15*, 187-212.
- Lippi-Green, R. (1994). Accent, standard language ideology, and discriminatory pretext in the courts. *Language in Society 23*, 163-198.
- Louvain International Database of Spoken English Interlanguage, Spoken Corpus of Learner English. <<https://uclouvain.be/en/research-institutes/ilc/cecl/lindsei.html>>
- Lowe, R.J. (2020). *Ideology and Othering in English language teaching: Introducing the ‘native speaker’ frame*. New York: Springer.

- Lowie, W. (2004). De toekomst van het uitspraakonderwijs. *Levende Talen* 5, 3-12.
- Lybaert, C. & E. Van Hest (2020). Standaardnederlands, de sleutel tot integratie in Vlaanderen? Over de uitdagingen van substandaardtaal voor taalleerders in Vlaanderen. *Nederlandse Taalkunde* 25, 125-159.
- Lybaert, C., E. Van Hest & S. Van Cleemputte (2019). Over de tweestrijd tussen taalnorm en taalrealiteit: hoe NT2-leerkrachten uit een Gentse school worstelen met substandaardtalige niet-standaardtalige variatie in het NT2-onderwijs. *Internationale Neerlandistiek* 57, 205-224.
- Marynissen, A. (2010). Welk Nederlands voor Duitstaligen? Belgisch-Nederlands: het standpunt van de buitenlandse neerlandistiek. *Verslagen & Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde* 3, 25-44.
- Meeuwis, M. (1994). Leniency and testiness in intercultural communication: Remarks on ideology and context in interactional sociolinguistics. *Pragmatics* 4, 391-408.
- Munro, M.J., & T.M. Derwing (1995a). Foreign accent, comprehensibility, and intelligibility in the speech of second language learners. *Language Learning* 45, 73-97.
- Munro, M.J., & T.M. Derwing (1995b). Processing time, accent, and comprehensibility in the perception of foreign-accented speech. *Language and Speech* 38, 289-306.
- Munro, M.J. (2008). Foreign accent and speech intelligibility. In: J.G. Hansen Edwards & M.L. Zampini (red.), *Phonology and Second Language Acquisition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 193-218.
- Morley, J. (1991). The pronunciation component in teaching English to speakers of other languages. *TESOL Quarterly* 25, 481-520.
- Norris, D., J. McQueen & A. Cutler (2003). Perceptual learning in speech. *Cognitive Psychology* 47, 204-238.
- Nyssen, S. (in voorbereiding). *Language and employability. A sociolinguistic ethnography of the activation of migrant job seekers in Flanders*. Doctoraal proefschrift, Universiteit Gent.
- Pennington, M. (1998). The teachability of phonology in adulthood: A re-examination. *IRAL: International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 36, 323-342.
- Pérez-Ramón, R., M. Cooke & M. García Lecumberri (2020). Is segmental foreign accent perceived categorically. *Speech Communication* 117, 28-37.
- Pinget, A.-F., H.R. Bosker, H. Quené & N. De Jong (2014). Native speakers' perceptions of fluency and accent in L2 speech. *Language Testing* 31, 349-365.
- Rajadurai, J. (2007). Intelligibility studies: a consideration of empirical and ideological issues. In Forum: Ideology and intelligibility. *World Englishes* 26, 87-98.

- Rubin, D.M. (1992). Nonlanguage factors affecting undergraduates' judgements of non-native English-speaking teaching assistants. *International Journal of Intercultural Relations* 14, 337-353.
- Ruck, J. & N. Shafer (2020). Introduction to the special issue. In: J. Ruck & N. Shafer (red. themanummer), National Standards – Local Varieties: A cross-linguistic discussion on regional variation in L2 studies. *Critical Multilingualism Studies* 8, 1-16.
- Saito, K., M. Tran, Y. Suzukida, H. Sun, V. Magne & M. Ilkan, M. (2019). How do second language listeners perceive the comprehensibility of foreign-accented speech? Roles of L1 profiles, L2 proficiency, age, experience, familiarity and metacognition. *Studies in Second Language Acquisition* 41, 1133-1149.
- Saito, K., P. Trofimovich & T. Isaacs (2017). Using listener judgements to investigate linguistic influences on L2 comprehensibility and accentedness: A validation and generalization study. *Applied Linguistics* 38, 439-462.
- Shaw, J.A., C.T. Best, G. Docherty, B.G. Evans, P. Foulkes, J. Hay & K.E. Mulak (2018). Resilience of English vowel perception across regional accent variation. *Laboratory Phonology: Journal of the Association for Laboratory Phonology* 9, 1-36.
- Sheppard, B.E., N.C. Elliott & M.M. Baese-Berk (2017). Comprehensibility and intelligibility of international student speech: Comparing perceptions of university EAP instructors and content faculty. *Journal of English for Academic Purposes* 26, 42-51.
- Simon, E., C. Lybaert & K. Plevoets (te verschijnen). Social attitudes, intelligibility and comprehensibility: the role of the listener in the perception of non-native speech, *VIGO International Journal of Applied Linguistics*, gereviseerde versie ingediend.
- Taylor Reid, K., P. Trofimovich & M.G. O'Brien (2019). Social attitudes and speech ratings. Effects of positive and negative bias on multiage listeners' judgments of second language speech. *Studies in Second Language Acquisition* 41, 419-442.
- Theissen, S. (2006). Welk Nederlands of wat voor Nederlands voor Franstalige studenten? *Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* LIX, 129-137.
- Trinity-Lancaster Corpus, Spoken Learner Corpus of English. <<https://www.trinitycollege.com/about-us/research/Trinity-corpus>>
- Verboog, M. (2007). Verstaanbaar spreken: wat helpt en wat niet? *Vakwerk 4*, lezingen die zijn gehouden op de studiemiddag *Uitspraak & verstavaardigheid*, gehouden in juni 2007 aan de Vrije Universiteit Amsterdam.
- Weber, A. & A. Cutler (2004). Lexical competition in non-native spoken-word recognition. *Journal of Memory and Language* 50, 1-25.

- Wijnendaele, I. Van (2018). Het Nederlands van anderstaligen. Een speaker evaluation experiment naar de covert attitudes van Oost-Vlamingen tegenover exogeen getint Nederlands. Ongepubliceerde masterscriptie, Universiteit Gent.
- Wijngaarden, S. Van (2001). Intelligibility of native and non-native Dutch speech. *Speech Communication* 35, 103-113.
- Winke, P., S. Gass & C. Myford (2013). Raters' L2 background as a potential source of bias in rating oral performance. *Language Testing* 30, 231-252.
- Zuallaert, J. (2020). Waarom we zo streng zijn voor buitenlandse accenten: 'Vlamingen stellen hogere taaleisen aan buitenlanders dan aan zichzelf'. *Knack* 30.9.2020.